

**TARTIŞMALI BİR ÂLİM: FAZLUR RAHMÂN VE
"ANA KONULARIYLA KUR'ÂN"IN KÖKENLERİ**
**A CONFSSIONAL SCHOLAR FAZLUR RAHMÂN AND
THE ORIGINS OF HIS "MAJOR THEMES OF THE QUR'ÂN"**

Younus Y. Mirza*

Türkçesi: İbrahim Özdemir**

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3839-9606>

Öz:

Bu çalışma, Fazlur Rahmân'ın *Uluslararası İslâm Düşüncesi ve Medeniyetleri Enstitüsü* kütüphanesinde bulunan özel koleksiyonundan hareketle; Rahmân'ın *Ana Konularıyla Kur'ân* kitabının fikri temellerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Söz konusu kitap Türkçe dahil çok sayıda dile tercüme edilmiş; İslam ülkelerinde olduğu gibi Batıdaki Kur'ân'la ilgili akademik çalışmaları güçlü bir şekilde etkilemiştir. Rahman'ı ünlü yorumunu yazarken hangi klasik eserlerden etkilendiği incelenmiş ve bu bağlamda Fazlur Rahmân'la ilgili bazı yeni bilgiler de ortaya konulmuştur.

Anahtar kelimeler: Fazlur Rahmân, *Ana Konularıyla Kur'ân*, ISTAC, Syed Muhammad Naquib al-Attas.

Abstract:

The author of this work visited the library at the International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC), in Kuala Lumpur, Malaysia. During his studies at the ISTAC Library, he was drawn time and time again to Fazlur Rahmân's collection, which included personal letters that dealt with everything from his salary changes to correspondences with other scholars. The collection seems to be relatively unknown, as a recent book on the scholar *The Theological Thought of Fazlur Rahmân* does not reference it. As a scholar of the Qur'ân and its exegesis (*tafsir*), he was interested in the intellectual foundations of Rahmân's *Major Themes of the Qur'ân*, which has been translated into numerous languages and has had a strong influence on academic study of the Qur'ân in the West. This work reveals some new information about Fazlur Rahman and *Major Themes of the Qur'ân*

Key words: Fazlur Rahmân, *Major Themes of the Qur'ân*, ISTAC, Syed Muhammad Naquib al-Attas.

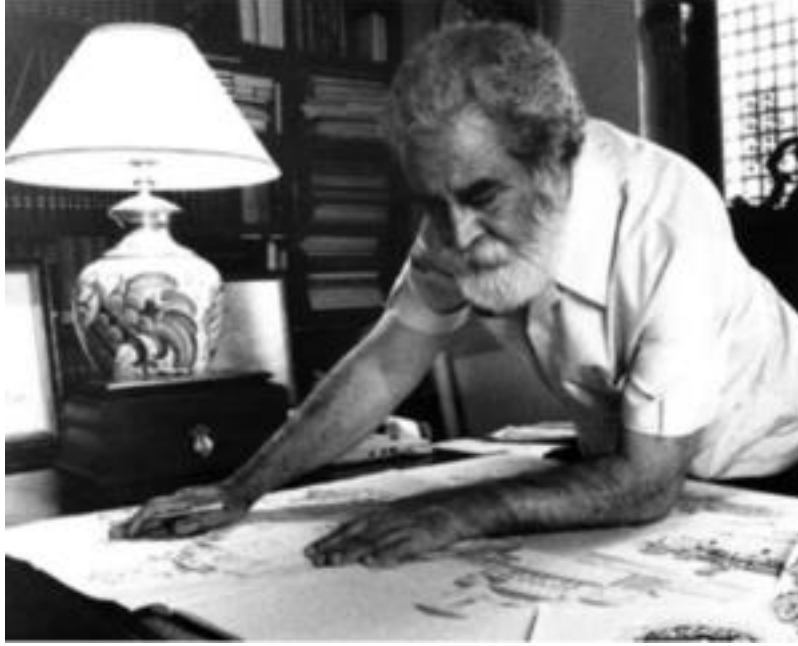
Bu yaz, *Uluslararası İslâm Düşüncesi ve Medeniyetleri Enstitüsü*'ndeki kütüphaneyi ya da Malezya'nın Kuala Lumpur kentinde bilinen kısaltması *ISTAC*'ı ziyaret etme fırsatım oldu.¹

* Georgetown Üniversitesi'nde Misafir Araştırmacı ve Barzinji Küresel Değişim Projesi'ni yönettiği Shenandoah Üniversitesi'nde Araştırmacıdır. Yazar hakkında daha fazla bilgi edinmek için lütfen <http://dryounusmirza.com> web sitesini ziyaret ediniz. 19 Ağustos 2019. <https://themaydan.com/2019/08/a-confessional-scholar-fazlur-rahman-and-the-origins-of-his-major-themes-of-the-quran/> (Erişim: 12.10.2021)

** Prof. Dr. Üsküdar Üniversitesi Felsefe Bölümü Öğretim Üyesi, ibrahim.ozdemir@uskudar.edu.tr

¹ Malezya'daki "İslâm Medeniyeti" teriminin bir tartışması için bkz. Carl Ernst, *Rethinking Islamic Studies: From Orientalism to Cosmopolitanism*, eds. Carl W. Ernst ve Richard C. Martin (Columbia, S. C.: University of South Carolina Press, 2010), 266-280.

ISTAC binası, birçok diplomat ve politikacının yaşadığı Kuala Lumpur'un lüks bölgelerinden birinde, tepenin üzerinde "kale benzeri" bir yapı olarak duruyor.²

Resim 1-Enstitü kurucusu ve yapının tüm ayrıntılarını tasarlayan Syed Naquib al-Attas'ın planları inceleyen bir resmi.

Kütüphane ve bir bütün olarak yapı, her detayı bizzat tasarlayıp denetleyen ünlü Malay düşünürü Syed Muhammad Naquib al-Attas'ın zihninin ürünü. "Çağdaş Malay dünyasındaki en ünlü Müslüman düşünürlerden biri" olan ve ünlü *İslâm ve Sekülerizm* kitabı ile tanınan Al-Attas³, binayı İspanya'daki *Elhamra Sarayı*'ndan ilham alarak tasarladı. Amacı Avrupa ve ABD'deki üst düzey araştırma kütüphaneleri ile yarışacak dünya standartlarında bir kütüphane oluşturmaktı. Bertold Spuler⁴ ve Fazlur Rahmân⁵ gibi Batıda birlikte çalıştığı veya karşılaştığı ilim adamlarının el yazması koleksiyonlarını almak için cömertçe para harcadı. Al-Attas bu gayretleri ile *ISTAC kütüphanesini* tüm Güneydoğu Asya'daki en önemli İslâmi koleksiyonlarından biri yapmayı başardı.⁶

² Witkam'ın tam açıklaması şöyle: "Kuala Lumpur şehrinin (Malezya), Taman Duta tepesinin üzerinde, çevreye hakim bir manzaraya sahip, yemyeşil bahçeler içinde yer alan zengin bir villalar mahallesine tepeden bakan, Şarkiyatçı bir peri masalından esinlenilmiş adeta kale benzeri bir yapı duruyor."; Jan Just Witkam, "Kuala Lumpur'daki Eski ISTAC Kütüphanesi ve İslâm El Yazmaları. Seyahat Notları," *Journal of Islamic Manuscripts*, sayı: 8 (2017): 282; Malay entelektüelleri, siyaseti ve ISTAC arasındaki ilişki hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mona Abaza, "Entelektüeller, Power and Islam in Malaysia: S.N. al-Attas veya Tepenin Zirvesindeki Fener," *Archipel* 58 (1999): 189–217. Malezya'daki İslâmi Çalışmalar hakkında daha fazla bilgi için bkz. İbrahim Abu Bakar, "A History of Islamic Studies in Malaysia", *Oriente Moderno* 19, no. 2 (2000): 371-393.

³ Khalif Muammar, "Syed Muhammad Naquib al-Attas" *Oxford Islamic Studies Online* (New York, NY: Oxford University Press, 2019).

⁴ Koleksiyonu hakkında daha fazla bilgi için bkz. Ernest Wolf-Gazo, "On the Bertold Spuler Collection Found in the Library of ISTAC," *al-Shajarah: Journal of the International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC)* 2, no. 2 (1997): 291-300.

⁵ El-Attas'ın koleksiyonunu nasıl edindiği hakkında daha fazla bilgi için bkz. Witkam.

⁶ Koleksiyonun içeriği hakkında daha fazla bilgi için bkz. Mohd Zaid Abd Rahmân, "The Library of the International Institute of Islamic Thought and Civilization (ISTAC)", *Library Review* 54, no. 1 (2005): 59-67; Sharifah Shifa Al-Attas ve Syed Muhammad Naquib al-Attas, *ISTAC Rehberi: Uluslararası İslam Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü (ISTAC) Kuala Lumpur'un Resimli Turu (Kuala Lumpur: Uluslararası İslam Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü (ISTAC), 1998).*

Resim-2 *ISTAC*'teki kütüphaneye Enstitünün kurucusu ve en ünlü Malay aydınlarından biri olan Syed Naquib al-Attas'ın adı verildi.

• **Fazlur Rahmân Koleksiyonu *ISTAC*'ta**

ISTAC Kütüphanesi'nde kaldığım süre boyunca, Arapça el yazmaları taradım. Ancak maaş değişikliklerinden diğer ilim insanlarıyla yazışmalarını kişisel mektuplara kadar her şeyi ihtiva eden Fazlur Rahmân'ın koleksiyonu tekrar tekrar beni kendine çekti. Fazlur Rahmân'ın Dini (Teolojik) Düşüncesi üzerine son zamanlarda çıkan bir kitapta bu koleksiyona atıfta bulunulmadığına göre, koleksiyondan çoğu kimsenin henüz haberi olmadığı anlaşılıyor.⁷ Rahmân, özellikle Güneydoğu Asya'da İslâm konusunda önemli bir etkisi bulunuyordu. Bu nedenle al-Attas'ın koleksiyonunu satın almakla ilgilenmesi hiçte şaşırtıcı değil. Şu anda *ISTAC*'ın yöneticisi olan Osman Bakar'ın İsmail el-Faruqi, Fazlur Rahmân ve Seyyed Hossein Nasr'ın Güneydoğu Asya'daki etkileri ile ilgili yaptığı karşılaştırmasında Nasr'ın etkisi artıyor olsa da "şu anda her üç entelektüel arasında Endonezya'da en iyi bilinen ve en etkili olan Rahmân" diyor. El-Faruqi'nin etkisi ise Malezya'da daha büyük.⁸

⁷ Ahad Ahmed, *The Theological Thought of Fazlur Rahmân* (Kuala Lumpur: Islamic Book Trust, 2017).

⁸ Osman Bakar, "The Intellectual Impact of American Muslim Scholars on the Muslim World, with Special Reference to Southeast Asia," *Muslims in the United States: Identity, Influence, Innovation*, ed. Philippa Strum (Washington D.C.; Woodrow Wilson International Center for Scholars, 2005). Ayrıca Bakae'in aynı ciltte yer alan "Competing Visions of Islam in Southeast Asia: American Muslim Scholarship as a Shaping Factor" bakınız. Rahmân'ın Endonezya'daki etkisi hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Ahmad Najib Burhani, "Transmission of Islamic Reform from the United States to Indonesia," *Indonesia and the Malay World* 41, (2013): 29-47.

Resim-3 ISTAC, Malezya'nın Kuala Lumpur'un lüks bir semtinde bir tepede inşa edilen "kale benzeri" muhteşem bir külliye.

• *Ana Konuları ile Kur'ân'ın Fikri Temelleri*

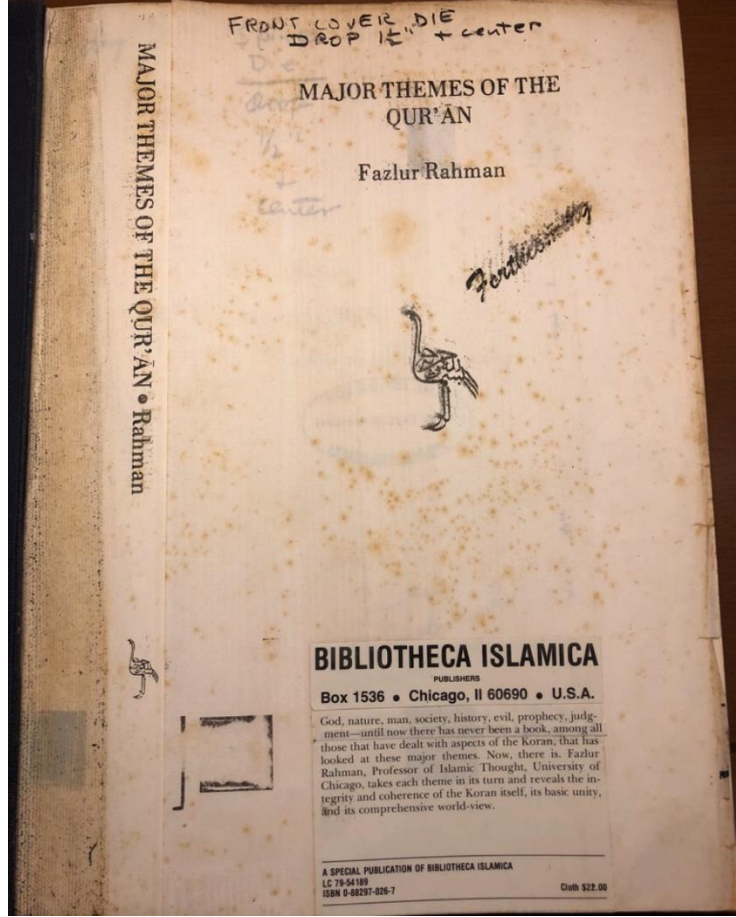
Bir Kur'ân ve tefsiri hocası olarak, Rahmân'ın *Ana Konularıyla Kur'ân* kitabının fikri temelleri ile ilgilendim. Kitap çok sayıda dile tercüme edilmiş ve Batıdaki Kur'ân'la ilgili akâdemik çalışmaları güçlü bir şekilde etkilemiştir.⁹ Rahmân'ın *Ana Konularıyla Kur'ân*'ı tematik Kur'ân'ın tefsirindeki geniş modern eğilim¹⁰ın bir parçasıdır (al-tafsir el-mevdu'i). Kur'ân ayetlerini klasik tefsirlerin yaptığı gibi birer birer veya bölümler halinde incelemek yerine, bu eserlerde Kur'ân'ın özel konuları ele alınmaktadır.¹¹ Tamara Sonn *Ana Konularıyla*

⁹ Ahmed, *Ana Konularıyla Kur'ân*'ı ve *Tarihte İslâm Metodolojisi* ile birlikte Rahmân'ın en önemli eserlerinden kabul eder. Ana Konularıyla Kur'ân'ın Endonezce'ye çevirisi hakkında daha fazla bilgi için Bakar'a bakın.

¹⁰ Örneğin, Amina Wadud'un *Qur'an and Women*'ı ve Asma Barlas'ın İslâm'da *İnanan Kadınlar* adlı eseri, hem Rahmân'dan alıntı yapıyor hem de onu önemli bir etki olarak görüyor. Wadud, kitabının ilk birkaç sayfasında Rahmân'dan bahsetmektedir: Amina Wadud, *Qur'an and Woman: Rereading the Sacred Text from a Woman's Perspective* (New York; Oxford: Oxford University Press, 1999), 3. Ayrıca bkz. Asma Barlas, *Believing Women: Islam Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an* (Austin, TX: University of Texas Press, 2002) içinde. Aysha Hidayullah, *Feminist Edges to the Qur'an* çalışmasında Rahmân'a bir bölüm ayırmış ve bunu şöyle açıklayarak başlar: "Fazlur Rahmân'ın modernist çalışması özel bir ilgiyi hak ediyor; özellikle Kur'ân'ın evrensel ahlaki değerlerini yedinci yüzyıldaki vahyin muhataplarını hedefleyen daha spesifik beyanlarından ayırmak için bir model sağlayarak, feminist Kur'ân yorumunun geliştirilmesinde oldukça etkili hale geldi"; *Feminist Edges of the Qur'an* (New York, NY: Oxford University Press 2014). Ayrıca bkz. Tamara Sonn, "Fazlur Rahmân and Islamic Feminism", *The Shaping of an American Islamic Discourse: a Memorial to Fazlur Rahmân* kitabı içinde (Atlanta, GA.: Scholars Press, 1998). Sonn, bu makalede Azizah al-Hibri ile Rahmân arasındaki bağlantıya odaklanıyor. Bununla birlikte, Rahmân'ın çalışması yalnızca İslâmi / Müslüman feministlerle sınırlı kalmadı, aynı zamanda daha geniş bir "ilerici reformcu" kadrosuna da hitap etti. Sonn'un başka bir makalesinde de belirttiği gibi, "[Rahmân], Sudan'dan Abd Allâh al-Na'im, Güney Afrika'dan Farid Esack ve Kuzey Amerika'dan Ingrid Mattson ve Amina Wadud gibi ilerici reformcular arasında oldukça etkili olmaya devam ediyor"; "Fazlur Rahmân," *The [Oxford] Encyclopedia of Islam and Law* (New York, NY: Oxford University Press, 2019). Ayrıca Safet Bektovic, Rahmân'ın "Kur'ân'ın yeni bir hermenötik yorumunu ve Sünnet hakkında eleştirel tahlili bir incelemeyi başlatarak bir dizi modern ve çağdaş entelektüel (örneğin Nurcholish Majid, Amina Wadud, Mohammad Talbi, Ebrahim Moosa ve Abdullah Saeed gibi yazarlara) ilham verdiğini belirtiyor. "Towards a neo-modernist Islam: Fazlur Rahmân and the Rethinking of the Islamic Tradition," *Studia Theologica – Nordic Journal of Theology* 70, no 2. (2016): 160.

¹¹ Genel olarak bu tür tefsir ve modern tefsir hakkında daha fazla bilgi için bkz. Johanna Pink, *Muslim Qur'anic Interpretation Today: Media, Genealogies and Interpretive Communities* (Sheffield, South Yorkshire; Bristol, CT: Equinox, 2019), 153. Pink

Kur'ân'la ilgili olarak, "İslâm'ı kendine özgü koşullara uygun hale getirmek için, [Rahmân] her neslin, Kur'ân'ın geleneksel veya edebi yorumlarının ötesine geçmesi gerektiğine inandığını söyledi."¹² Rahmân "modern hayatla" uyumlu "bütünsel bir Kur'ân anlayışını" savundu.¹³ Benzer şekilde, Ebrahim Moosa, kitabın ikinci baskısına yazdığı önsözde, Rahmân'ın "Ana Konularını, Kur'ân'ın ahlakına dayanan yeni bir ilahiyatın (teolojinin) temeli olarak gördüğünü" ileri sürer.¹⁴

Resim/Belge -4 Rahmân'ın *Ana Konularıyla Kur'ân*'ın son tashihi nüshası. Ön kapakta, soluk el yazısıyla yazılmış eğik "Yakında Basılacak" kelimelerini okuyabilirsiniz. Tashihler boyunca Rahmân'ın el yazısı ile yazılmış yorumlar ve düzenlemeler yapılmıştır.

şunu belirtir: Ana Konularıyla "İngilizce yazılmıştı ve bu nedenle özellikle Batı akademik bağlamlarında çalışan Müslümanlar tarafından yaygın olarak kullanıldıysa da, bunların çok ötesinde etkili oldu.

¹² Genel olarak bu tür tefsir ve modern tefsir hakkında daha fazla bilgi için bkz Johanna Pink, *Muslim Qur'anic Interpretation Today: Media, Genealogies and Interpretive Communities* (Sheffield, South Yorkshire; Bristol, CT: Equinox, 2019), 153. Pink şunu belirtir: Ana Konularıyla "İngilizce yazılmıştı ve bu nedenle özellikle Batı akademik bağlamlarında çalışan Müslümanlar tarafından yaygın olarak kullanıldıysa da, bunların çok ötesinde etkili oldu."

¹³ Daha önceki bir çalışmasında Tamara Sonn, Rahmân hakkında yazdığı bir yazıda "Kur'ân, 'insanlığa yol gösterici' olarak vahyedilmiştir" demeyi sevdiğini söyler. Erken dönem İslâm toplumunun büyük gücünü üreten Kur'ân ilkeleri bugün de bizimle. Onlar tüm zaman için bir hediyedir. Ama sadece İslâm dünyası değil, tüm dünya ahlaki ve siyasi bir kaos içinde olduğu için açıkça uygulanmıyorlar"; *The Muslim World*, 81, no. 3-4 (1991): 216.

¹⁴ Ebrahim Moosa, *Ana Konularıyla Kur'ân'ın Önsözü*, Fazlur Rahmân, 2. Baskı. (Chicago; Chicago Press Üniversitesi, 2009), xi.

• Koleksiyonda Klasik Tefsir Eksikliği

Özellikle, Rahmân'ı ünlü yorumunu yazarken hangi klasik eserlerden etkilendiğini görmek istedim. Ancak kişisel koleksiyonunun hiçbir tefsir veya Kur'ân ilimleri kitabını ihtiva etmemesi ve sadece Kurtubi'nin (d. 671/1273) tefsirinden birkaç sayfanın kopyasını ihtiva etmesi beni şaşırttı. Rahmân'ın, meşhur ifadesi ile klasik tefsiri "atomcu" olarak tasnif ettiği ve büyük konuları ve yapıları ihtiva etmediğini savunduğu için, bu sonuç hiçte şaşırtıcı olmamalı.¹⁵ Alparslan Açıkgenç, "[Rahmân], ilk kez klasik İslâmi eğitimde kullanılan geleneksel yorumların hiçbirini kullanmadan, kendi Kur'ân yorumunu uygulayarak Kur'ân öğretme amacını Chicago Üniversitesi'nde başardığını" söyledi.¹⁶

Bununla birlikte, koleksiyon, *Ana Konularıyla Kur'ân* kitabının son tashihleri ve daha önce yayınlanmış çalışmaları dahil etmek için izin almak istediği dergilerin editörleriyle yaptığı yazışmaları da içeriyor.¹⁷

• Chicago Üniversitesinde Verilen Bir Hutbe ve Takva

8 Kasım 1970 tarihinde Chicago Üniversitesi Rockefeller Memorial Chapel'de verilen "Kur'ân'da Ahlaki Gerilim ve İnsan Davranışı" başlıklı bir hutbeyle ilgili bir belge özellikle dikkatimi çekti. Üzerindeki tarihten anlaşıldığına göre Rahmân bir yıldan beri üniversitedir ve üniversitenin dini hayatına katkıda bulunmaya başlamıştır.¹⁸ Hutbe daktilo ile yazılmış. Üzerinde herhangi bir tashih izi olmadığına göre son müsveddedir.

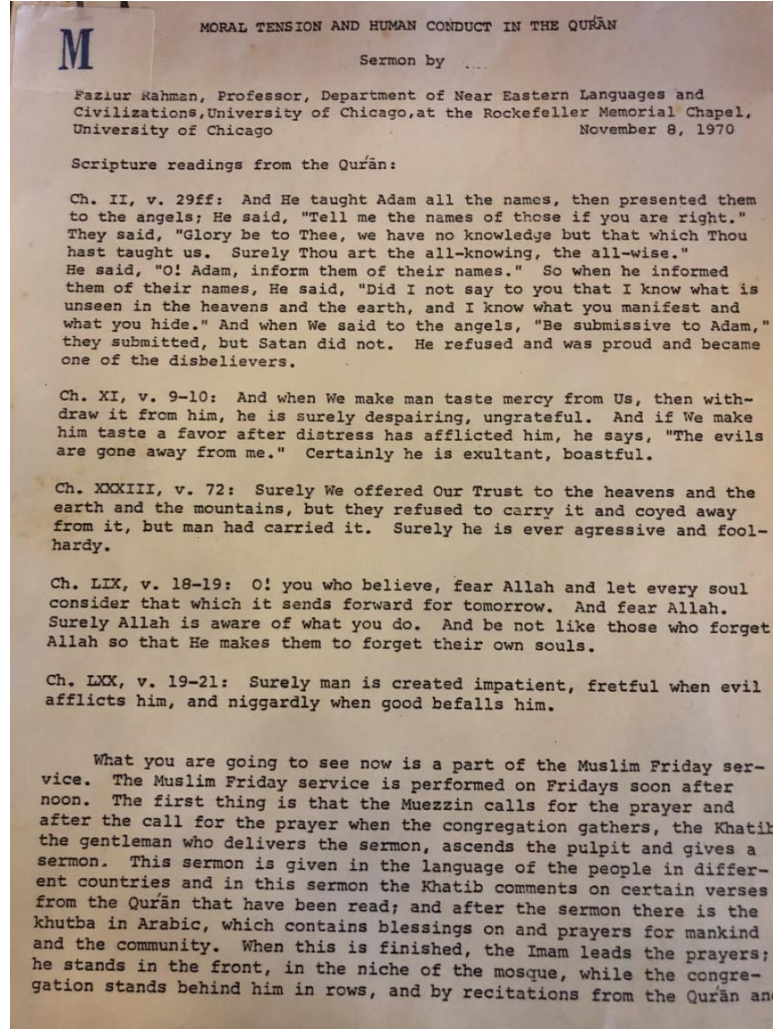
Birkaç Kur'ân ayetinin okunmasından sonra, Rahmân, hutbenin konusunu açıklar ve cemaat arasında Müslüman olmayanların da olduğunu söyleyerek hutbeye başlar. Dahası, Arapça olarak verdiği ikinci hutbede namazı Hanifi mezhebine göre tarif etme biçimine ve bunun cemaati tarafından da muhtemelen paylaşıldığına bakılırsa Rahmân'ın Güney Asya'lı arka planı ortaya çıkar.

¹⁵ Rahmân'ın buradaki beyanına katılmıyorum ve sayısız tefsir araştırmasının bu iddianın yanlış olduğunu ispatladığına inanıyorum. Örneğin bkz. Walid Saleh, *The Formation of the Classical Tafsir Tradition: The Qur'ân Commentary of al-Tha'labî* (d. 427/1035) (Boston: Brill, 2004).

¹⁶ Alparslan Açıkgenç, "Fazlur Rahmân," *The Oxford Encyclopedia of Philosophy, Science, and Technology in Islam* (New York, N.Y.: Oxford University Press, 2019).

¹⁷ Witkam, 2012'de çeşitli belgelere erişirken karşılaştığı sayısız zorluğu anlatıyor. Ancak, 2019'da herhangi bir zorlukla karşılaşmadım ve ISTAC kütüphanesi personeli ilgilendiğim materyalleri bana sağlamada çok yardımcı oldu.

¹⁸ Rahmân'ın mesleki yaşamı ve yayınlarıyla ilgili bir zaman çizelgesi için bkz. Muhammad Khalid Masud, Ali Raza Naqvi ve Seyyed Hossein Nasr, "In Memorium: Dr. Fazlur Rahmân (1919-1988)", *Islamic Studies*, 27, no. 4 (1988), 390-400. Biyografik bir taslak için bkz. Ahmed, 1-14.

Resim/Belge-5 Rahmân'ın 8 Kasım 1970'te Chicago Üniversitesi'nin Rockefeller Memorial Şapeli'nde verdiği hutbenin ilk sayfası. Hutbe, Rahmân'ın yalnızca bir fildişi kule akademisyeni değil, Müslüman cemaat ve sorunları ile hemhal olan biri olduğunu gösteriyor. Hutbedeki temaların çoğu daha sonra *Ana Konularıyla Kur'an*'da yer alacak.

Rahmân'ın hutbedeki asıl amacı "ahlaki gerginliğin" hayatın tabii bir parçası olduğu ve Kur'an'ın "kesinlikle insanda oluşturulan gerilimlerin canlı tutulmasından" yana olduğunu vurgulamaktır. Rahmân konuyu açıklamak için, Hz. Âdem ve Şeytânın hikayesini anlatarak iyilik ile kötülük arasındaki gerilimin en baştan başladığını gösterir.¹⁹

İnsan ve Şeytân gerilimlerin farklı yönlerini temsil ettikleri için "birliktedirler". Rahmân'a göre, doğru olarak hareket etmek bilgiyle bağlantılıdır ve bu sebeple "insan bilmek mecburiyetindedir". Bununla birlikte, bilgi yalnızca "sahip olunması gereken" değil, algılamaya bağlı olarak bir "mücadelenin, entelektüel bir mücadelenin meyvesidir" der. Rahmân'ın bilgi paradigmasında entelektüel ve ahlaki mücadeleler birbiriyle yakından ilişkilidir ve birbirlerini oluştururlar.

Bu "ahlaki gerginlik" ve "entelektüel mücadele", Ku'ran'ın anahtar kelimesi olan ve Rahmân'ın hayatının geri kalanında tanımlamaya devam edeceği *Takva* kavramıyla

¹⁹ İslâm geleneğindeki İncil figürleri hakkında daha fazla bilgi için John Kaltner ile ortak yazılan kitabıma bakın: *The Bible and the Qur'an: Biblical Figures in the Islamic Tradition* (Londra, İngiltere; New York, NY, ABD: Bloomsbury T&T Clark, 2018).

bağlantılıdır. Rahmân, kavramın "korku" ve sadece "hayır" ya da olumsuzlama olarak tercüme edilmesi konusunda eleştireldir. Aksine kavram "evet" demekle ilgilidir ve istikbale bakan bir boyuta sahiptir. Bir zamanlar bireyin bazı konularda "hayır" derken, diğerlerine de "evet" deme yetenekleri vardı. Rahmân'ın açıkladığı gibi, "seçiminizi açık ve tamamen bilinçli bir sorumluluk duygusu altında yerine getirirseniz, o zaman Allah gelir ve sizi orada karşılar". Takva, esasen ahlaki gerilimde **dengeyi korumak ve entelektüel mücadeleyi doğru yönde tutmakla** ilgilidir.

Ana Konularda, Rahmân'ın takva anlayışının, kişinin "doğruyu-yanlışı ayırt etmesine" yardımcı olan "iç meşale" olduğu şeklinde bir gelişme gösterdiğini görüyoruz.²⁰ Derinlemesine tahlil ettiği gibi, "bütünleştirici ahlaki eylemin bu eşsiz dengesi, Kur'ân'ın *takva* kavramıdır, belki de takva, Kur'ân'daki en önemli tek kavramdır... O halde, bizim delilimiz bağlamında, takva, tam anlamıyla ahlaki gerilimler içinde *istikamet* anlamına gelir. 'Allah'ın belirlediği sınırlar' dahilinde hareket etmek; bu sınırları "aşmamak" veya bu sınırların dengesini 'ihlal' etmemektir.²¹

Rahmân'ın burada kullandığı "ahlaki gerilim" ve "denge" kavramaları adeta on yıl önceki hutbesindeki kelimelerin bir yansımasıdır. Bir sonraki makalesi "Kur'ân'daki Bazı Temel Ahlaki Kavramlar" da Rahmân bir kez daha takvayı tanımlamaya geri döner ve takvanın eşit bir şekilde hem *imâni* hem de *İslâm*'ı (teslim olma anlamında) ihtiva ettiğini ifade eder.²² Nihai olarak takva, kişinin "kendini doğru bir şekilde murakabe etme (inceleme) ve doğruyu yanlıştan ayırt etmesine" izin veren deruni ve müspet bir boyuta sahiptir.²³

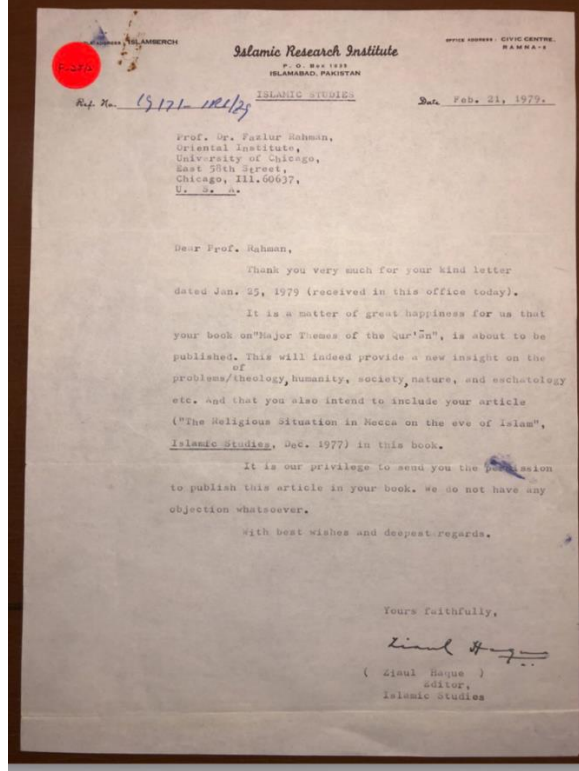
Bir hutbe için dil oldukça yoğun ve anlaşılması zordur. Bu ağıdalı ve akâdemik üslubun cemaatteki pek çok kişinin kafasına takıldığından şüphe yok. Yine de hutbe boyunca Rahmân'ın samimiyet ve itiraflarını hissedebilirsiniz. Diğer Müslümanlara hitap ettiğini ve onları Kur'ân'ın ahlaki ve entelektüel bir anlayışına bağlı olarak inançlarını daha ayrıntılı bir şekilde anlamaya teşvik ettiğini söyleyebilirsiniz. Rahmân'ın itirafı, hutbesinin sonunda açık bir şekilde görülebilir. Hutbesini şöyle bitirir: "Allah'ım! Eşyanın hakikatini hak olarak görmemizi ve eşyanın hakiki ve doğru bilgisine sahip olmamızı sağla; bu (ahlaki) mücadeleye devam etme ve rahmetinin dergahına gelmek için bize kuvvet bahset. Amin."

²⁰ Fazlur Rahmân, *Major Themes of the Qur'ân* (Minneapolis, MN: Bibliotheca Islamica, 1980), 6.

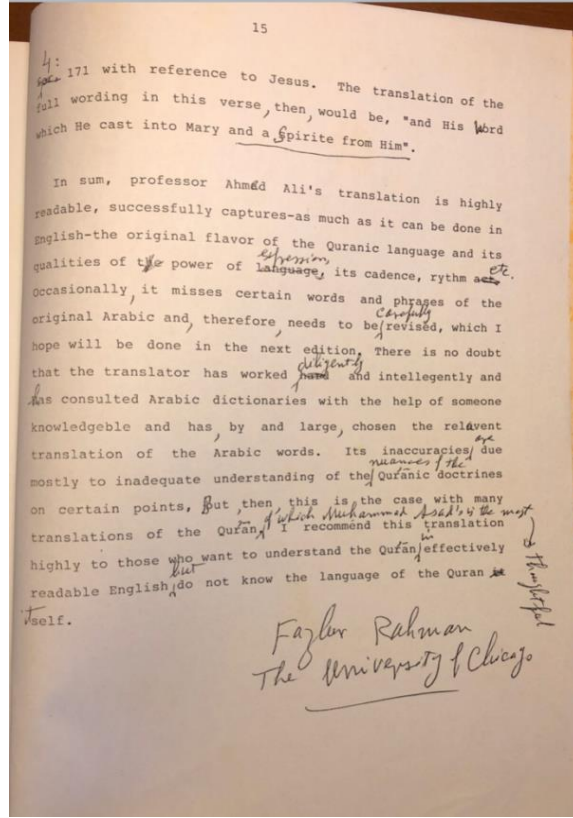
²¹ Rahmân, *Ana Konularıyla* 19.

²² Fazlur Rahmân, "Kur'ân'da Bazı Anahtar Ahlaki Kavramlar," *The Journal of Religious Ethics*, 11, no. 2 (1983), 170-185.

²³ Rahmân, "Kur'ân'daki Bazı Temel Ahlaki Kavramlar", *The Journal of Religious Ethics*, 11, no. 2 (1983), 178.

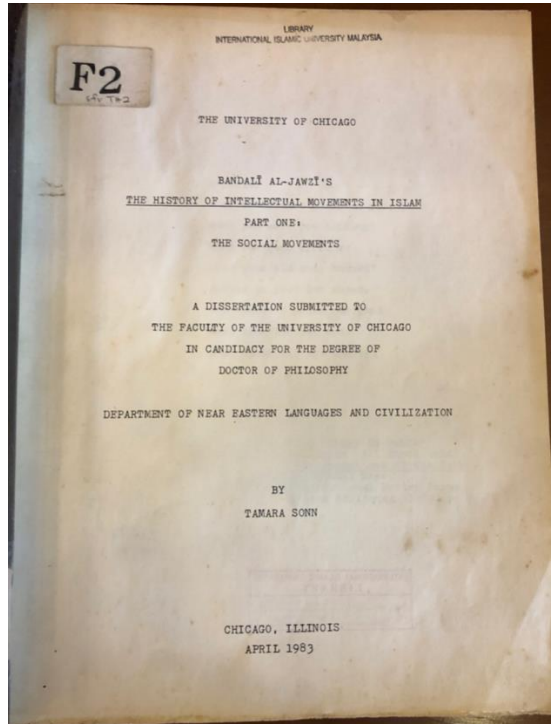

Resim/Belge 6- 1979'un başlarında Rahmân, dergilerden daha önce yayınlanmış makalelerini yakında çıkacak olan *Kur'ân'ın Ana Konularına* dahil etmeleri için izin istemeye başladı. Burada *Journals Islamic Studies* ve *Studia Islamica*'dan aldığı izinler yer alıyor. Her iki Dergiye de, daha önce yayınlanmış çalışmalarını (Kur'ân'nın) *Ana Konuları*(kitabı)nın başlangıcına dahil etmesine izin verdiği için teşekkür eder.

Resim/Belge -7 Rahmân'ın yayınlanan son makalesi "Kur'ân'ı Tercüme etmek" makalesinin erken bir taslağı. Taslakların orijinal olarak daktilo edildiğini ve daha sonra Rahmân tarafından elle düzenlendiğini görebiliriz.

Yazının sonunda "Fazlur Rahmân, The University of Chicago" olarak imzalamış. Rahmân, hayatının sonlarına doğru giderek artan bir şekilde *Kur'ân* hakkında yazmaya başladı.

Resim/Belge-8 Rahmân, Chicago Üniversitesi'nde (1969-1988) daha sonra profesör olacak ve çeşitli akâdemik görevler üstlenecek olan çok sayıda öğrenciye danışmanlık yaptı. Şu anda Georgetown Üniversitesi Prens Al-Waleed bin Talal, *Müslüman-Hristiyan Anlayış Merkezi*'nin (ACMCU) Direktörü olan Tamara Sonn'un tezi. Sonn, daha sonra Rahmân ve onun *Kur'an hermenötiği* hakkında yazacaktı.

Özetle, söz konusu el yazması Rahmân hakkındaki mevcut görüşlerimi hem doğruladı hem de değiştirdi. Birincisi, bu hutbe Rahmân'ın Kur'an'a olan derinden bağlılığını ve Kur'an'ın onu nasıl motive ettiğini ortaya koymaktadır.²⁴ Rahmân, Kur'an'ın ahlaki boyutuna yoğunlaştı; Kur'an'ın ahlaki boyutunun modern hayata ve sıradan mütevazı bir müminle nasıl bağlantılı olduğunu öğrenmeye çalıştı. Dahası, Rahmân'ın başka herhangi bir dış kaynağa, örneğin Kur'an tefsirlerine atıfta bulunmadığı; kendi yorumuna ve anlayışına güvendiği görülüyor. Yazdıkları uzun cümleler ve karmaşık ahlaki iddialarla daha da felsefi bir ton alıyor.²⁵ Bu sebeple, Rahmân'ın ilim adamlığı, halk kitlelerinden çok aydınlar arasında etkili olmaya devam etti. Bununla birlikte, söz konusu hutbe, Rahmân'ı fildişi kulesinde bir profesör olarak yazıp konuşan bir figür olarak görmemi değiştirdi. Rahmân'ı hiç tanımayan ve onu sadece yazıları aracılığıyla tanıyan biri olarak, onun bir nazariye adamı (teorisyen) olduğu ve daha çok reform ve modernizm fikirleriyle ilgilendiği kanaatindeydim. Ancak burada Rahmân'ı bir ibadethane (chapel)de Müslümanlara ve gayrimüslimlere ahlak, inanç ve günlük hayat konusunda hitap ederken görüyoruz. Rahmân'ın daha çok bilgi edinme ve Allah'ın rahmetini elde etme konusundaki samimiyeti açıktır.

Sonuç olarak, ISTAC gezisi ve Rahmân'ın koleksiyonunu inceleme şansı, bölgeler ve kültürlerarasında birbirine bağlı fikirleri görmemi sağladı. Chicago Üniversitesi'nden bir profesörün özel koleksiyonunun Güneydoğu Asya'da bu olağanüstü kütüphanede saklanacağını asla düşünemedim. Bu durum, aynı zamanda, Güneydoğu Asya'nın İslâm araştırmalarına katkılarını marjinalleştirmeye devam edemeyeceğimizi fark etmemi sağladı. Güneydoğu Asya, kendi şartlarına göre değerlendirilmesi gereken ve bir bütün olarak İslâm anlayışımızı bilgilendirmesi gereken kendi İslâmi araştırmalar tarihine ve kültürüne sahiptir.²⁶

²⁴ Mumtaz Ahmad'in ayrıntılı anlattığı gibi: "Bununla beraber, Rahmân'ın akâdemik kariyeri boyunca ilk ve en önemli sadakati ve bağlılığı Kur'an'a olmuştur. Kur'an'ın parlak bir öğrencisi ve olağanüstü kavrayışlı bir yorumcusuydu. Hayatının büyük bir bölümünü Kur'an sevgisi ve öğrenimiyle tanımlanan bir çerçeve içinde yaşadı, yazdı ve düşündü". "Memoriam: Professor Fazlur Rahmân," *The American Journal of Islamic Social Science*, 5, no. 1 (1988): 1.

²⁵ Ali Raza Naqvi'nin belirttiği gibi, "Temelde bir felsefe alimi olan Dr. Fazlur Rahmân, Alman filozoflarının tarzından etkilenmiş görünüyordu. Uzun ve karmaşık cümleler yazardı ve Macaulay gibi, çoğunlukla sıradan okuyucuların anlayamayacağı kadar zor ve kısa bir dil kullanırdı; Naqvi, 399.

²⁶ ISTAC'ı ziyaret etmemi mümkün kılan araştırma bursu için *Çağdaş Dünyada İslâm Merkezi*'ne (CICW) teşekkür etmek istiyorum. Bu makale "Islam on the Edges" programının bir parçasıdır.